

Prvotna bebost vsled težkih poškodb na glavi je skoraj vedno neozdravna. Pa tudi druge duševne bolezni, ki so se razvile vsled poškodb na glavi, imajo dostikrat nepovoljen izid. Pri duševnih boleznih, katere so nastale vsled poškodb na periferiji trupla, je včasih bolj srečen izid in to posebno takrat, kadar obrunki dražijo periferne čutnice; v takih slučajih treba včasih samo obrunek izrezati, na to tudi duševna bolezen pomine.

Takrat, če je bil duševni naval vzrok nastopu bolezni (psihose) duha, je izid tudi navadno zelo nepovoljen; predstavljati si je namreč treba, da taka bolezen duha vsled takega vzroka samo more nastati pri ljudeh, ki imajo uže itak več ali manj posebno nagnenje za duševne bolezni. (Dalje prih.)

„Opšti imovinski zakonik za knjaževinu Crnu Goru.“

(Iz predavanja na shodu društva „Pravnika“ dne 19. aprila 1889.)

(Konec.)

Zastavno pravico in zastavo, premično ali nepremično, v obćem smislu oznaćuje zakonik z besedo „zalog“. Potem pa razlikuje tri vrste „zaloga“. Prvi dve sta bili uže znani obićajnemu pravu. Ako se premićna stvar v istini upniku zastavi in odda, to je zakoniku „zaloga“ (ćl. 172.—182.) in to ne znaći nićesar posebnega. Ako pa kedo svojemu upniku izroći v zastavo nepremićnino, in će je upnik ne drži samo. da je zavarovan za svojo tirjatev, ampak jo poleg tega tudi užiiva, onda se tako pravno razmerje imenuje „podlog“ (ćl. 183.—192.). Za tako pravico je treba pismene pogodbe, katero sodiće potrdi. Dohodek iz stvari služi upniku za obresti, vćasih pa tudi, da se Ź njim poplaćuje dolg sam (ćl. 864.). Zato pa tudi upnika zadevajo vsa bremena, stvari se držeća. Razmerje to traje, dokler ni poplaćan ves dolg; ako pa dolŹnik ne plaća v pravem ćasu, upnik lahko proda njegovo posestvo in si plaća iz kupne cene. Na novo je zakonodavec postavil v ćrnogorsko pravo našo hipoteko pod imenom „zastava“ (193—221.). Ta nastane tedaj, kadar kdo zastavi svojemu upniku nepremićnino, a je ne dá iz rok svojih. Pravica zastavna se tu pridobi, će se dolg zapiše v „javne zastavne knjige“, katere so pri sodići. Za-

stavne knjige so javne, in vsak interesent lahko vanje pogleda in zahteva iz njih prepisov. Kako se napravljajo in vodijo te zastavne knjige, to določi poznejšnji zakon. Zakon ne pozna niti generalnih niti legalnih hipotek. Načela so drugače ista, katera v modernem pravu hipotekarnem.

Tretji del ima nadpis: »O kupovini in o drugiim glavnijim vrstama ugovora.« Vrste dogovorov so do malega iste, katere pri nas, in tudi razreditev njihova se dokaj ne razlikuje od naših zakonikov. Nekatere razlike in posebnosti pa je vendar vredno na kratko poudariti.

Na čelu dogovorom je kupovina (čl. 222.—256.). Podrobna pravila obsega zakon o dobrostojstvu in trgovskih dogovorih, pravila, ki so zelo podobna ustanovilom našega trgovskega prava.

Za kupnjo piše zakon o promjeni (čl. 257.), a za tem o »rukodacu ili zajmu«. Obresti se zovejo »dobit« in smejo znašati največ po 10 od 100; če ni drugačnega dogovora, tekó po zakonu obresti po 8 od 100. Prepovedane so obresti od obresti, »dobit na dobit«. Ako bi upnik zahteval več nego po 10 od 100, plačati mora kazen, to je 20 odstotkov glavnice (čl. 258—264.).

Ako se posodi zasebno odrejena (individuvalna) stvar, imenuje se to »naruč ili posuda« (čl. 265.—270.). O »najmu« stvari sploh govori čl. 271.—296., kateri veljajo tudi za zakup zemljišč, ako čl. 267.—312. ne ustanavljajo drugače. Posebna vrsta najma je, če se zemlja dá »u napolicu«, na »trećinu«, ali v obče za neki del zemeljskih priidelkov (čl. 309.—312.). Tu je zakupnik dolžan, da lastniku zemljišča izroči dogovorjeni del letine; obe stranki pa razmerno tudi nosita vsa bremena v zakup danega zemljišča.

Zanimiva je tudi pogodba, ako kedo prevzame živino »u napolicu«, bodisi »pod kesim«, bodisi »na izor« (čl. 313.—328.). Če je prvo, mora »napoličar« dajati lastniku vso prirejo ali »pripašo« živine in od strižne bráve tudi polovico volne, za mleko pa mu mora dajati običajno mero sira, masla ali pa novcev, kakor je v kraji običajno. Gnoj in pa delavsko silo živine ima za to »napoličar«, kateri je dolžan, da skrbi za čredo kakor reden »domačin«. Z glavno živino ne more razpolagati »napoličar«; s pripašo moreta obe stranki razpolagati le po smislu obojestranskega dogovora. »Napolica« prestane tri mesece po odpovedi, katero more izreči ta ali ona stranka, kadar koli želi. Tedaj »napoličar« vrne glavno živino, »pripaša« pa se razdeli vsakemu na polovico. Ako kedo prevzame tujo živino »pod kesim« ali »u nepogib«, prevzame s tem na se odgovornost za vsak nazadek živine, tudi za

slučajni nazadek, — t. j. kadar »kesim« poneha, dolžan je lastniku povrniti uprav toliko črede, kolikor je je početkom »kesima« bil prejel. Zato pa cela »pripaša« in vsaka druga korist od črede ostaja njemu, gospodar pa dobiva dogovorjeni dohodek v maslu, siru ali pa v novcih. In konečno, kdor prevzame vola »na izor« za dogovorjeno ali običajno ceno, sme ž njim orati, a dolžan je tudi hraniti ga in zanj skrbeti, kakor reden gospodar, naposled pa vrniti ga, kadar je zvršena zadnja ôrba.

Članki 329.—340. (razdel VIII.) obsegajo določbe »o najmu službe i radnje«. Kadar ima služba trajati daljšo dobo, dolžan je gospodar ali »najmilac« dajati »najamniku« razen »plate« (mezde) tudi še hrano, obleko in obutal pa le, ako je pogojeno ali pa tako z običajem utrjeno; ako domač »najmljenik« v službi zbolí, mora ga gospodar paziti in lečiti.

Razdel IX. (čl. 341.—347.) ustanavlja nekaj posebnega, namreč o radnji i pomoči na uzajmicu i bez uzajmice. Kedor druge pozove na vzajemno pomoč, t. j. da bode tudi on njim pomagal, kadar jim bode treba, dolžan je, da hrani nje in njihovo živino, katero so s sabo privedli zbog dela. Pomočnik ne dobi plače, a pravico ima zahtevati, da mu »pomoženi« po potrebi vrne pomoč ali da mu nameri vrednost nepovrnene pomoči. Vzajemna ta dolžnost pa traje le jedno leto. Nekaj drugega je t. zv. »móba«, to je pomoč, katero si sosedje vzajemno podeljujejo ob velikem delu, ob košnji, ob žetvi itd. Kdor pozove »na mobu«, treba, da delavce po običaji dobro hrani, a ni treba, da bi jim za trud kaj plačal, niti da bi se jim odzval, kadar bi njih kedo »na mobu« klical. Podobno velja tudi tedaj, kadar pridejo pomagat taki, ki niso pozvani. Konečno, ako selo, bratstvo itd. pomaga kaki vdovi, siroti, pogorelcu ali drugemu potrebniku, zato ne sme nihče ničesar zahtevati, niti hrane niti plače.

Ako je uže dogovorjena vsotna plača za delo ali za proizvod kot za kako jedinico ali celoto, — onda se to imenuje najem »radnje od sje kom ili na ucjen«, in o tem piše razdel X. (čl. 348.—366.).

Dogovor »o prijenosu« (Transportvertrag) spomina zopet nekaterih ustanovil našega trgovskega prava (čl. 367.—377.). Prenašanje pisem in drugih stvari z državno pošto je urejeno s posebnimi določili; tako tudi veljajo za prevažanje trgovine in ljudij na morji poprejšnji pomorski običaji in naredbe.

Razdel XII. piše o »ostavi« (čl. 378.—395.). Ostava (depositum) je praviloma brezplačna. Kadar pa se plača, poveča se odgovornost hra-

nilčeva. Črnogorska posebnost je t. z. »amanet«, to je taka ostava, ki je obično tajna in ki zahteva posebnega zaupanja v hranilca, ali taka, ki se čini za vojne, za poplava itd., ko ni moči izbirati človeka, pri komur bi se stvar shranila; pri »amanetu« je posebna odgovornost za to, da se tajnost ne poruši.

O »povjeri ili punomoćju« (nalogu in pooblastvi) določuje razd. XIII. (čl. 396—417.).

Poleg navadnih pridobitnih družeb (»prosta udruga«, prosto i tekovinsko udruženje«, ki se razlikuje od trgovskega društva; »ortaklik ili ortačina«), katerim daje pravila razd. XIV., pozna in urejuje črnogorski zakon nekatera posebna poljedelska združenja, in sicer pod imenom »supona« (razd. XV.) in »sprega« (razd. XVI.). Supona (čl. 418—441.) je, kadar nekoliko kuć razdeli svojo živino na »struke«, ovce, koze, vole itd. vsake posebe, postavi vsaki stroki svojega pastirja, potem pa vse vkupe požene na pašo. Vsaka »kuća« mora postaviti in vzdrževati svojega pastirja in dajati svoj del soli za živino. Ves gnoj od pomešane črede se potem razdeli med »suponike«. (Alpenwirtschaft.) »Sprega« (čl. 446—456.) pa je, kadar jih več zbere svojo prežno ali tovarno živino, osobito vole, da z njimi orjejo zemlje vseh »sprežnikov« ali opravi jo kaj drugega podobnega. Orje se po dogovorjenem redu. Ako vol pade brez krivde »sprežnikove«, mora ga lastnik nadomestiti z drugim; ako pa ta tega ne more, pomagati so dolžni ostali »sprežniki«. Dokler ni zorana vsa »sprežna zemlja«, nobeden »sprežnik« ne sme drugje pomagati s svojimi volmi. Odpovedati »spregi« se mora najmanj mesec dni pred novim oranjem.

V XVII. razdelu tretjega dela piše zakon še o »jemstvu« (poroštvo čl. 457—472), kjer pravilo »jemac — platac« zakon tako razumeva, da »jemac«, kadar kaj družega ni bilo dogovorjenega, plača samo, ako dolžnik dolga ne poplača; — potem (XVIII. razdel) piše o »nagodbi« (poravnavi čl. 473—474), »o igri i okladu« (stavi, razdel XIX. čl. 475—479) in o »daru« (razdel XX. čl. 480—493).

Del četrti ima določila »o ugovorima u opšte, kao i o drugim poslovima, djelima, prilikama od kojih dugovi potječu« (čl. 494—635). Tu se razpravlja obligacijsko pravo sploh, in razložene so znane osnove tega prava zelo jasno in točno.

Del peti govori o človeku in o drugih imovnikih, kakor tudi o svojevlasti in v obče o razpolaganji v imovinskih poslih. Polno-

leten in svojevlasten postane vsak Črnogorec, kadar navrši 21. leto. Maloletnika, ki je navršil 18. leto, moči je, ako kaže, objaviti za polnoletnega. To stori »nadstarateljska vlast«. Tudi tist, ki se oženi in ki živi v posebni kući, smatra se za polnoletnega. Imovinske posle maloletnikov upravljajo osebe, katere so dolžne, da se brigajo za maloletnika samega (»otac«, »staratelj«). »Starateljstvo« pristoji očetu, dokler je živ; po njegovi smrti pa materi, kateri se lahko pridoda še pomočnik staratelj (v kućah domačin). Če maloletnik nima več ni očeta ni matere, tedaj se imenuje poseben »staratelj«. V kućah je prirodni staratelj »domačin«. »Nadstarateljska vlast« je »kapetanski sud«, v čigar področji biva maloletnik, v najvišji inštanci veliki sud na Cetinji. (Čl. 636—652),

Ljudem nezdravega uma in »razsipnikom« (zapravljivcem) se tudi postavi »staratelj«, ako to zahteva bližja rodbina nemočnikova ali njegov »bračni drug«, če ga ima ali ako po potrebi predlaga to občina, pa tudi druga krajevna oblast. Poklicani okrožni sod, ki imenuje »starateljstvo«, mora v odloku točno povedati, katere posle je nemočniku zabranjeno vršiti, a za katere ostane svojevlasten (čl. 652—664). Podobno je tudi ustanovljeno za »starateljstvo« odsotnih, »tamničarjev« (t. j. ujetnikov), vdov samohranic, zapuščine in za »staratelja« *ad hoc*. (Čl. 665—674).

»Pravo imovništva« začinja z rojstvom in prestaja s smrtjo. V vsaki parohiji so postavljene knjige, da se vanje pravilno zapiše vsako rojstvo, »vjenčanje« in vsaka smrt. Za te knjige izda se poseben zakon. Osebe, ki so odšle z doma in ki o njih ni nobenega glasa »i traga« ter tudi malo nadeje, da še živijo, more sodišče izjaviti za mrtve, ako so izpolnjeni vsi pogoji. (Čl. 675—685.)

Najzanimivejša razdelka V. dela sta VI. in VII., ki govorita »o domačoj zajednici, o plemenu i bratstvu, o seoskoj i varoškoj opštini«. Njim zakon priznava samostalno osebnost v imovinskih rečeh, ali samostalno imovništvo. »Kuća ali domaća zajednica« v svoji celoti stopa na mesto članov kuće, ona je nek odločeni pojem za obitelj, za domačo »čeljad«, katera se smatra, da je nosilka vkupnega domačega dela in imovine. Domaća »čeljad« pa niso samo oni možki in ženski članovi, ki so se doma rodili, nego tudi oni, ki so kot domači članovi zakonito v kućo vzprejeti (dovedene snahe i. t. d.); »čeljad« lahko stanuje pod eno streho ali pa tudi ne, kuća pa je vedno nerazdelna in smatra se imovnico zajednega življenja in premoženja. Poleg kućnega imetka pozna zakon kakor dosedANJI običaj tudi še osobni imetek,

»osobino ali osobak« posameznih članov. Ta imovina je povsem nezavisla od domače imovine. K »osobini« pripada, kar si »djevojka« napravi obleke in nakita, kar nevesta dobi in sabo prinese, potem vse, kar možki ali ženski član kuće dobi v dar ali po dednem nasledstvu, ne pa tudi tisto, kar dobi po sreči, n. pr. kar najde. Polnoletna »čeljad« lahko povsem svobodno ravna s svojo »osobino«; le »udatim ženam« je v to treba dovoljenja moževega ali po priliki sodnega. »Osobina« lahko tudi postane vsa kućna imovina, ako pade kuća na jednega člana (moža ali ženo), ki potem lahko ž njo ravna po svoji volji, dokler dolgo se članovi kuće zopet ne razmnožijo. Ali »žena samohranica« (jedina vdova po smrti moževi), katera se ni bila narodila v kući, uživati sme le kućni dohodek, in dodaja se jej varuh, da se ne ruši premoženje. Kućo zastopa »domačin« ali »starješina«. Ni jeden »kućanin« ne sme odstopiti deleža, katerega ima v domačem imetku, komu drugemu, dokler živi neoddeljen v »domači zajednici«. Za dolgove pojedinih članov, učinjene brez oblasti »starjeshine« in kuće, odgovarja sam »kućanin«, kuća pa le tedaj, ako in kolikor je od tega koristi imela, ali pa če je to bila nujna potreba za »kućanina«. Ako se kdo »kućaninov« bavi s trgovino in ako se temu domačin ne protivi, onda je poštemu upniku odgovorna kuća neposredno z domačo imovino. Da je ta odgovornost manjša ali drugačna, treba to prijaviti sodišču in razglasiti. Vselej pa, kadar jeden sam član odgovarja za kakšen dolg, pa njegova osobina in njegov del ne dosežeta dolga, onda sodišče lahko iz posebnih razlogov odredi, da kuća plaća od skupnega domačega imetka. Upnik »kućaninov« tudi lahko seže po njegovem kućnem deleži, s katerim bode oddeljen. Ako bi ga kuća v dveh mesecih ne hotela oddeliti, onda mora prevzeti dolg ná-se. Taka pravila veljajo tudi za »varoške« ali mestne kuće; vender pa je »varoški« kući svobodno, da tudi drugače uredi svoje domače razmere; tretje osebe ta posebna ustanovila vežejo le toliko, kolikor so jim znana bila. (Čl. 686—708.)

Tudi »pleme« je pravniška oseba za vse, kar se tiče obće plemenske zajednice. V zajednici so lahko gore, paše, vode, javne uredbe, kakor pota in šole. S tem plemenskim imetjem upravlja plemenski zbor ali njegov organ. Zajednica se uživa po smislu običaja ali po smislu zborovih ustanov. Nijeden plemenik ne more odstopiti svoje pravice. Po istih pravilih (član 709—715.) se je ravnati tudi »bratstvom« in selskim občinam. Za »varoške« občine in za upravo njihovega imetka izide poseben zakon.

»Imovnici« so nadalje: cerkve, manastiri in druge cerkvene ustanove, katerim to osobitost priznava cerkvena oblast, in če to priznanje ni protivno državnim zakonom. Uprava cerkvenega imetka je samoustavna. Pravoslavne cerkve in manastiri ne morejo svojih nepremičnin odstopati brez posebnega dopustila državne vlasti. (Čl. 716—719.).

Državno imetje (čl. 720—722) je javno ali pa državna »osobina«. Posebni zakoni bodo še določili, kako si država pribavlja dohodke za državne potrebe in stroške.

Poslednja dva razdela pišeta o imovnikih ali pravnih osobah, ki se sestavljajo po volji pojedincev, katere pa mora pripoznati država. To so »društva« (čl. 723—754) in pa »zaklade« ali ustanove (čl. 755—766). »Državni savjet« mora tu čuvati, da se ne zgodi nič zakonu protivnega.

Del šesti in zadnji obsega »objašnjenja, odredjenja (definicije) in dopolnila« k prejšnjim delom, potem govori o nekih vrstah dokaza v imovinskih poslih, naposled o merjenji in računanji časa v imovinskih poslih. Završuje se pa zakonik z zakonjačkimi (pravniškimi) izreki in pri-slovicami, ki zakona sicer ne morejo predrugaciti, a pojasnujejo njegov razum in smisel. Vzeti so ti lapidarni izreki naravnost iz narodnega običajnega govora in so v zakoniku to, kar so »*regulae juris*«, v rimskih »Digestah«.

Toliko za pregled vsebine.

Dr. Majaron.

Iz pravosodne prakse.

Civilno pravo.

a) K § 919. obč. drž. zak. („Po božjih in človeških postavah“).

C. kr. okrajno sodišče na V. je izdalo razsodbo z dne 30. julija 1888, št. 5741: Toženec Janez O. je dolžan pripoznati, da tožnikoma Matiji O. in Cili O. ni moči v miru prebivati v njegovi hiši, in dolžan torej namesto stanovalne pravice dajati jima vsako leto namestka po 15 gld. ter po 4 sežnje bukovih drv ali 20 gld., in sicer četrletno nazaj od dne vročene tožbe, vse to nerazdelno pod eksekucijo. To, kolikor se več za stanovanje v tožbi zahteva, namreč 15 gld., se odbije.